

**GAZETELER, BİREYSELLEŞEN SAĞLIK VE TÜKETİM:
ULUSAL GAZETELERDE YER ALAN SAĞLIK HABERLERİNDE
KADININ TEMSİLİ***

**Newspapers, Individualized Health and Consumption: Representation of
Women in Health News in National Newspapers**

Hülya YÜKSEL
Esra KARAKUŞ*****

Abstract

The object of this study is to analyze health news in national newspapers. In this context, we examine the ways that health messages target women. In addition, we analyze the themes of consumption culture, medicalizing society, and individualized health in relation to social roles that are ascribed to women. We focus particularly on the extent to which news messages address health issues at the individual or the policy level. We evaluated 518 news items on the basis of “individualized health”, “medicalizing society”, and “consumption culture” concepts, drawing our sample from health news published in 2011 in the four highest-circulation newspapers (Posta, Sabah, Zaman, Hürriyet). Content analysis techniques were used to analyze the data. We found that 58% of the health news targets a female audience. In addition, 82% of these news encourage women to consume newly introduced products. Besides, up to 99% of health news focused on health problems at the individual level, with little attention to health policies. Our study reveals that health news in popular newspapers aims particularly at women, urging them to strive for ideal bodies, and to become perfect mothers and wives. We conclude that health news controls women’s bodies and reinforces consumption culture, viewing health problems as individual rather policy matters. Although, popular news media to raise consciousness about health problems, they fall short on social responsibility. While media heighten awareness of health issues, they should not commodify health problems and reduce the to individual, cosmetic problems.

Keywords: Health news, Women, Medicalizing society, Individualized health, Consumption

* Bu çalışma, Esra Karakuş’un Yüksek Lisans tezinden yola çıkarak hazırlanmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

*** Yüksek Lisans öğrencisi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

Özet

Bu çalışmanın amacı ulusal gazetelerdeki sağlık haberlerinin içeriğinin incelenmesidir. Bu bağlamda, sağlık haberlerinin içerikleri kadına nasıl seslendirildiğinin ortaya konulması açısından analiz edilmiştir. Bununla birlikte, tüketime özendirme, yaşamın tıbbileştirilmesi ve sağlığın bireyselleştirilmesi temalarının toplum tarafından kadına atfedilen rollerle bağlantısı ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca, bu mesajların sağlık sorunlarını bireyin sorumluluğu olarak mı, yoksa politikalar düzeyinde mi ele aldığı belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın örneklemini, 2011 yılında yayınlanan tirajı en yüksek dört gazete (Posta, Sabah, Zaman, Hürriyet) oluşturmaktadır. Bu gazetelerde değerlendirmeye alınan 518 haber, “bireyselleştirilen sağlık,” “yaşamın tıbbileştirilmesi” ve “tüketime özendirme” temaları altında incelenmiştir. Veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, gazetelerdeki sağlık haberlerinin % 58’inin kadın okuyucuları hedef aldığı belirlenmiştir. Kadına yönelik haberlerin % 82’si kadınları yeni tanıtımı yapılan ürünleri tüketmeye yönlendirmektedir. Sağlık haberlerinin % 99’u sağlık sorunlarını bireyin sorunu olarak ele almıştır. Gazetelerdeki sağlık haberlerinin, kadının ideal anne, ideal eş ve ideal bir vücuda sahip olma gibi geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirdiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda, gazete haberlerinin, kadın bedenini kontrol etmeye hizmet ettiği ve tüketim kültürü aracılığı ile üretilen kapitalist ideolojinin sağlık sorunlarını bireyselleştirdiği söylenebilir. Bu çerçevede medya sağlık konusunda okuyucuyu bilgilendirme amacıyla hareket etmekle birlikte, sosyal sorumluluk ilkeleri açısından eleştirilmesi gereken bir noktadır. Medya, sağlık konusunda okuyucuyu bilinçlendirirken, sağlık sorunlarını kadınların bireysel, kozmetik bir sorunu ve tüketim nesnesi olarak sunmanın dışında bir alternatif geliştirme durumundadır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık haberleri, Kadın, Yaşamın tıbbileştirilmesi, Bireyselleşen sağlık, Tüketim

Giriş

Son yıllarda gerek yazılı gerek görsel medyada sağlık haberleri sayısında bir patlama yaşanmıştır. Sağlık hizmetlerine erişim bir insan hakkı olmakla birlikte, günümüzün neoliberal politikaları doğrultusunda sağlıktan birincil sorumlu olarak kurumların yerine bireyin kendisi geçmiştir. Bu süreçte, medyanın rolünü değerlendirmek önemlidir. Çünkü kitle iletişim araçları, sosyal bir problemin tanımlanmasında önemli rol oynamaktadır. Medya belirli konulara toplumun ilgisini çekerek, bu konuda oluşturulacak politikalara da etki etmektedir (Kim & Willis, 2007: 361). Sağlık ve hastalık gibi konular buna örnek olarak verilebilir. Bunun yanında, haber medyası bir konu hakkında çerçeve oluşturup neyin bilinmesinin önemli olduğuna karar verirken, okuyucuya da hem

hangi problem hakkında düşünmesi gerektiğini hem de nasıl düşünmesi gerektiğini söyler (Kim, Scheufele & Shanahan, 2002: 7). Bu bağlamda medya, bir sosyal problemin sorumlusunu tespit etmede insanların algılarını da şekillendirebilir (Iyengar, 1991: 4). Kuşkusuz medya bu problemleri ele alırken var olan ekonomik, sosyal ve politik iktidarın gücünü sürdürmesine de katkı sağlar (Gür, 2010. 299; Kline, 2006: 44).

Sağlıkta yaşanan piyasalaşma süreçleri çok yönlü olarak gelişmektedir. Sağlık, sermaye birikiminin önemli alanlarından birisi olarak görülürken, gelişen endüstri artık çok yönlü olarak sağlık sistemini ve insanların sağlığa ilişkin alışkanlıklarını, ilişkilerini de dönüştürmektedir. Bu nedenle sağlıkta yaşanan dönüşüme, tüketim kültürü bağlamında bakmak faydalı olacaktır (İşleyen, 2012). Bunton ve Burrows (1995: 206) sağlığı geliştirme yaklaşımının sağlık davranışını sosyal ve politik bağlamda değil, bireysel ve psikolojik yönü ile değerlendirdiğini ifade eder. Ayrıca, bu yaklaşım, modern tüketim kültürü içinde doğmuştur ve tüketicinin seçimini etkileyen modellerle ilgili.

Sağlıklı yaşam tarzının medya aracılığıyla görünür kılınması, sağlığın bireysel bir sorumluluk olarak algılanmasına hizmet etmektedir. Sağlığın sorumluluğunun sadece bireye yüklenmesi ve sağlıklı olmak için tüketilmesi gereken ürünlerin medyada tanıtımı neredeyse eş zamanlı olarak gerçekleşmiştir. Bu süreç, hayatın tıbbileştirilmesinden bağımsız ele alınamaz. Yaşamın tıbbileştirilmesi, tıbbi müdahale gerektirmeyen durumlarda, bu müdahaleye ihtiyaç varmış gibi davranılması olarak değerlendirilmektedir (Conrad 1992: 209; 2007: 2). Günümüzde daha önce hastalık olarak nitelendirilmeyen birçok sorun hastalık olarak adlandırılmakta ve ufak rahatsızlıklar için bile ilaçlar kullanılmaktadır. Örneğin, uyku problemleri ya da menopoz gibi yaşam döngüsünün normal süreçlerinin tedavisi için farklı ilaçlar önerilmektedir. Dolayısı ile yaşamın tıbbileştirilmesi aracılığıyla insanlar daha çok tıbbi hizmet, ilaç, destek ürünü tüketmeye yönlendirilmektedir. Bu araştırmada gazetelerdeki haberler, yaşamın tıbbileştirilmesi, tüketimi özendirme ve sağlığın bireyselleştirilmesi başlıkları altında ele alınmaktadır. Bununla birlikte son derece çarpıcı olan başka bir nokta ise, gazetelerdeki sağlık haberleri incelendiğinde mesajların büyük kısmının kadına yönelik olmasıdır.

Bu araştırmanın amacı, ulusal yazılı medyada yer alan sağlık haberlerinin içeriklerinin incelenmesidir. Bu bağlamda, sağlık haberlerinin içerikleri kadına nasıl seslendiğinin ortaya konulması açısından analiz edilmiştir. Bununla birlikte, tüketime özendirme, yaşamın tıbbileştirilmesi ve sağlığın bireyselleştirilmesi temalarının toplum tarafından kadına atfedilen rollerle bağlantısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kadınların hedef kitle olması, onların ideal anne, ideal eş ve ideal vücuda sahip olmaları yönündeki geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri ile ilintilidir. Medya kadının bu rollerinin

inşasında önemli bir katkı sağlar (Byerly & Ross, 2006: 18). Kadın hem kendi sağlığından hem de aile içindeki diğer bireylerin sağlığından sorumludur. Kadının bu sorumluluğunun, günümüzde yaşam süresinin uzaması ve bireylerin sağlık konusunda beklentileriyle birlikte arttığı düşünülebilir. Bunun önemli nedenlerinden biri kadın okuyucuların sağlık haberlerine olan ilgisidir. Işınbark'ın (1992: 132) kadın izleyiciler üzerinde yaptığı araştırmada, kadınların ilgi duyduğu konuların başında sağlıkla ilgili haberlerin yer aldığı görülmektedir. Ayrıca, geleneksel olarak kadınlar ailenin sağlığından ve bakımından sorumlu kişiler olarak görülmektedir. Bu anlamda, kadın okuyucuya yönelik olarak sunulan sağlık haberlerinin, kadının toplum içerisindeki geleneksel sosyal rollerini de pekiştiren bir yanı olduğu yadsınamaz. Bu noktada medya kadına sunduğu sağlıklı yaşam önerileri ile bireyleri sağlıklı olmak adına bir takım davranışlara yönlendirebilmektedir. Gür'e göre (2010: 307) sosyal statü, kimlik ihtiyaçları yönlendirilerek tüketicilerin ilgi odağı haline gelen sağlık haberciliği yapılmaktadır.

Ancak bu yönlendirme bireyleri, sağlıklarını korumak, geliştirmek ve ömürlerini uzatmak için farklı ürünleri tüketmeye de teşvik edebilmektedir. Böylece sağlık değişim değeri olan bir nesneye, metaya dönüştürülmektedir. Bu noktada bireyin sağlığını geliştirmek için neye ihtiyacı olduğu ve bu ihtiyacın nasıl karşılanacağı medya tarafından dayatılır. Medya aracılığı ile bireye sağlık sorunlarının kendi yaşam tarzına ve davranışlarına bağlı olduğu mesajı verilir (Navarro 1976: 197; Wallack, 1990: 45). Kapitalizm, bir sosyal hak olan sağlığı, yaşamlarını ve çevrelerini sunuleştirip kirettiği insanlara ticari bir meta haline dönüştürüp pazarlar. Böylece günümüzde bireyler, tıp sektörü ve medya ile iletişim içinde olmaya yönlendirilmiştir (Gür, 2010: 300). Bilgi arayışına giren birey, medyadan yararlanarak sağlıklı yaşam konusunda yapılması ve yapılmaması gerekenler hakkında fikir sahibi olur. Bu durum da, sağlık hizmetlerinin ve ürünlerinin tüketimini bireyselleşmesiyle sonuçlanabilmektedir. Bu noktada yaşamın tıbbileştirilmesi ve tüketim kültürü ilişkisi ele alınmalıdır.

1. Tüketim Kültürü, Yaşamın Tıbbileştirilmesi ve Bireyselleştirilen Sağlık

Bireyin hasta konumundan tüketici konumuna geçişini analiz edebilmek için tüketim kültürü ana hatlarıyla ele alınmıştır. Tüketim üzerine literatürün genişliği ve bu çalışmanın kapsamı düşünüldüğünde, kuşkusuz tüketim konusunu tüm boyutlarıyla ele almak mümkün değildir. Burada konuya genel hatlarıyla değinmek yeterli olacaktır. Tüketim günümüzde hayatın her alanına yayılan bir anlayışla bireylere eşlik eden bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Ritzer'e (2000:192) göre, tüketim aileden, ekonomiye, siyasetten sağlığa kadar sosyal bir yapı içerisindeki tüm kurumları etkilercesine sosyal hayata dâhil

olmuştur. Bauman'ın ifadesiyle (1998: 222), son yıllarda öne sürülen politikalarla bireylere iyi olma halini, hızlıca tüketmekle sağlayabilecekleri ve böylelikle kendilerini daha iyi hissedecekleri söylenmektedir. Sonuç olarak, iyi olma hali, tüketebildiği kadardır.

Baudriallard (1995) insanı kendisini doyuma oluşturacak nesnelere iten gereksinimlerle donatılmış adam olarak tanımlar. Medyanın tüketim kültürünün devamı için bir araç olması kapitalist ideolojinin sürdürülmesi açısından önemlidir. "Aydınlanmanın Diyalektiği" isimli çalışmada Adorno ve Horkheimer (1996: 22, 58), kitle kültürü yerine kültür endüstrisi kavramını kullanarak; kitle iletişim araçlarının belirli bir yaşam tarzını bireylere sunduğunu ve bunun da bireylerin oluşturduğu kültürden farklı olduğundan bahseder. Buna göre medya aracılığı ile bireylere sunulan yaşam tarzı "halktan yükselen" bir yaşam tarzı değildir. Çünkü kültür endüstrisi, bireye sunulan yaşam tarzını kendisi oluşturur. Medya bir kültür oluşturmakta ve bunun yayılmasını sağlamaktadır. Kapitalist ideolojinin devamı için hedef, "aptal ve isyankar" olarak nitelenen tüketiciye tahakküm edecek güce ulaşarak onu boyunduruk altına almaktır. Marcuse (1990: 8) ise bu kültürün, bireyleri tüketime dayalı yaşam biçimlerini "satın almaya" zorlayan "yanlış ve sahte ihtiyaçlar" ürettiğini ileri sürmüştür. Sonuç olarak kültür endüstrisi; pasif, tek tipleştirilmiş, bireyler yaratırken (Swingewood, 1996: 31-32) aynı zamanda birey, kapitalist düşünce yapısına uygun hale getirilir ve kültür endüstrisi çatısı altında modern toplum için işe yarar bir şekil alır (West 1998: 95).

Tüketim kültürünün tamamen kitle iletişim araçları ile sunulduğunu söyleyen Mills (1974: 425); ne olduğumuzun ve ne olmamız gerektiğinin bize söylendiğinin vurgusunu yapar. Ona göre bireyler, aslında kendilerine söylenen tiplerin peşinden koşmaktadır. Bocoock (1997: 107), tüketimi, 'gerçek' yaşam üzerinde öylesine kondurulmuş önemsiz bir detay değil, tersine içinde arzuların gömülü olduğu ve önemli anlamların belirlendiği bir süreç olarak yorumlar. Adorno (1998: 166) ise bireylerin kim olmayı kendilerinin seçtikleri yanılgısına düştüklerinden bahseder. Ekonomik belirleyicilerin sosyal hayat üzerinde bu şekilde etkili olması, bu kültürün devamına hizmet edecek zemini de hazırlamaktadır.

Tüketim kültürü ve yaşamın tıbbileştirilmesi, mevcut kültürel düzende sağlık alanında yeni anlayışların yerleşmesine ve bireylerde yeni sosyal rollerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu şekilde tüketim kültürü, sağlık sorunlarını araçsallaştırarak tüketimin nesnesi haline getirmektedir. Tüketim kültürü, sürekli olarak yeni ihtiyaçlar yaratmaktadır. Bu anlamda, yeni tedavi yolları ve yeni hastalıklarla bireyler, tam anlamıyla hastalık odaklı bir yaşama adapte edilmeye çalışılmıştır. Burada genel olarak sağlık sisteminin sorunundan söz etmek mümkündür. İllich'e göre (1995: 59) günümüzdeki sağlık sistemi sağlıktan çok hastalığa odaklanmaktadır. Günlük hayatın olağan iniş çıkışları korkutucu

hastalıklara çevrilerek artık sadece hasta olan değil hasta olmayan da hedeflenmektedir (Moynihan ve Cassels, 2006: 8-19). Sağlığı bireyselleştiren bu yaklaşımlar, sağlığı pazar ekonomisinin bir parçası olarak yeniden inşa etmektedir. Devletin vatandaşına karşı asli sorumluluğu olarak kabul edilen eğitim ve sağlık gibi temel hizmetler, neoliberal çağda piyasa mekanizmalarına tabi bırakılarak kar elde edilecek alanlar olarak yeniden yapılandırılmaktadır. Piyasa değerlerinin sağlığa egemen olması ile birlikte, insanda piyasalaşan bu dünyada riskleri bilerek önceden önlem almalıdır. Nasıl ki her yerde her sorun artık “önleyici savaş” doktrinine göre çözülüyor ise insan sağlığı da bu doktrin kontrolü altına girmiştir (Gambetti, 2008: 48). Sağlıklı yaşam endüstrisi bireye sağlıklı bir beden için gerekli ürünleri sunmaktadır. Sağlıklı yaşam endüstrisi, öncelikle biyoteknoloji ve sağlık sektörüne hizmet eden teknoloji üretenler, ilaç endüstrisi, sağlık sigortaları ve kozmetik endüstrisini kapsar. Ticari çıkarları doğrultusunda faaliyet gösteren bu sektörler, tıbbın gücünü kullanarak ve konu başlıklarını “sağlık” olarak belirleyerek; alanlarını her gün büyük ölçüde genişletmektedir (Sezgin, 2011a: 55). Sağlıklı yaşam endüstrisinin genişleme sürecinde, gücü sorgulanmayan, otoritesine inanılan doktorlara, tıbbi sosyal kontrolün yeni aktörlerine aracılık rolü verilmiştir. Doktorlar, sağlık endüstrisinin belirlediği, tıbbileştirdiği alanlardaki teknoloji ve gelişmelerin halk tarafından tanınması ve bilinmesi açısından önemli bir rol üstlenmiştir. Sağlık adı altındaki her tür gelişme, erken teşhis ve tedavi için olanak sağladığı gerekçesiyle hızla kabul görmektedir (Sezgin, 2011a: 55).

Tüketim kültürü aracılığıyla pazarlanan sağlıklı yaşam endüstrisinin ürünleri bedeni bir projeye dönüştürür. Bu projede bedenin inşası bireyin sorumluluğundadır. Birey egzersiz yapmak, belirli gıdalarla beslenmek ve belirli ilaçları tüketmek gibi faaliyetleri sağlıklı bir beden inşa etmek için yerine getirmek zorundadır. Özünde tüketim olan bu eylemlerin temelinde hastalıklardan “*hastalık gelmeden*” korunmak vardır. Zira hastalık geldiğinde sorumlu bireyin kendisidir: ya doğru beslenmemiştir ya da yeterli egzersiz yapmamıştır. Duning (1997), “kaybetme” korkusunun tüm sermaye grupları tarafından tüketime yönlendirici bir araç olarak kullandığını belirtmektedir. Bu noktada, çevre ve gıda kirliliği, sağlıklı yaşam koşullarına eşit ulaşamama gibi bireyi aşan yapısal düzeydeki değişkenler tartışma dışı bırakılmaktadır. Bu tartışma dışı bırakılan konular merkezde olması gerekirken, beden, sağlıklı olsa bile sürekli izlenmesi ve denetlenmesi gereken bir nesne konumuna indirgenmektedir. Bunun için de yapılacaklar ve yapılmayacaklar belirli maddeler altında belirtilir. Tüketim kültürünün sağlık konusundaki ayağını temsil eden yaşamın tıbbileştirilmesi kavramına, menopoz, yaşlanma karşıtı ürünler gibi korumacı müdahaleler örnek gösterilebilir (Coney, 1994: 13). Conrad (1992: 209; 2007), problemlerin beden ve ruh sağlığını tehdit etmemesine rağmen böyle bir sorun varmışçasına uygulamaya yönelik davranışlar sergilenmesini tıplaştırma olarak isimlendirir. Sezgin (2011a: 174), beslenmeyi de bu

uygulamalar içerisinde dâhil eder. Fazlasıyla kontrol altına alınmaya çalışılan beslenme, bir sorun olarak gösterilmeye çalışılarak belirli terimlerle tıbbileştirilmeye çalışılmıştır. Geçmişte halk sağlığı stratejileri kamu hijyeni gibi konulara odaklanırken; bugün tersine bireyin davranışı ve görünüşüne odaklanmaktadır (Le Besco, 2011: 154).

Yaşamın tıbbileştirilmesi kadın bedeninin ve kadının normal yaşam döngülerinin sorunsallaştırılmasını da kapsamaktadır (Coney, 1994: 19; Mohnihan ve Cassels, 2006: 57; Erol, 2011: 134). Layne (2003: 1881) kadının bu tıplaştırılma sürecindeki konumundan bahseder. Menopoz, hamilelik ve bebek bakımı konularındaki genel süreçlerin sorunsallaştırılması en çok göz önünde olan konulardandır. İnsanlık tarihi boyunca hamile kalan ve çocuk doğuran kadına günümüzde farklı şekillerde doğum olanakları sunulur (suda doğum, sezaryen, vb). Sonuçta kadınlar için, normal doğum fikri kabul edilemez hale getirilmiştir. Kadın bedeni yaşamın tıbbileştirilmesi açısından önemli bir konumdadır. Bedenin inşası ve bedene yönelik politikalar ideal kadın bedeni fikri üzerinden inşa edilir. Bu aslında beden denetimidir. Foucault (1993: 40) bedenin, politik ve ideolojik denetimin temel noktasını oluşturduğundan bahseder. Burada bedenin hastalıklardan korunan tarafı bir tarafa konular ve bedeni şekillendirmeye yönelik uygulamalar da sağlık kavramının içine dâhil edilir. Çünkü sağlıklı bir beden, estetik ve formda olmadıkça tam iyilik haline ulaşamaz.

Kadına sürekli olarak sağlığı konusunda dikkatli olması mesajı verilir. Bu durum onun ailenin diğer bireylerine göre sağlığına daha çok önem vermesi gerektiği izlenimini verir. Kadın, zaten hasta olandır. Kadına, menopozla, hamilelikle ve regl ile ilgili sorunlar nedeniyle hastalanmış gözüyle bakılmaktadır. Beden inşasına açık olması ve estetik görünmesi için de sürekli denetim altındadır. Kadın, olması gerekenden daha kilolu ya da zayıfır, çok zor doğum yapar ya da yapamaz, kısırdır. Dolayısıyla kadın, onu geçersizleyen bir şeyle anılır (Kaya, 2011: 123). Kadının sosyal hayat içerisinde onu geçersizleyen şeylerle anılmasını ve aynı zamanda gündelik hayat pratiklerinin de patolojiye çevrilmesini Layne (2003: 1881), "kadının medikalleşmesi" olarak adlandırır. Böylelikle kadın, kendini geçersizleyen tüm durumlardan kendi sorumludur ve bu durumların müdahaleye ihtiyacı vardır.

Kadın hem kendi sağlığından hem de aile içerisindeki diğer tüm bireylerin sağlık sorunlarından da sorumludur. Moore (2010: 97), sağlıklı bir beden kavramının sürekli olarak dişil kelimeler vasıtasıyla tanımlanmasını eleştirir. Aslında sağlıklı bir bedeni bu şekilde tanımlamak, kadını sağlıktan sorumlu ve sağlıklıla birebir ilişkili olarak görmekten başka bir şey değildir. Hâkim politikalar eril yaklaşımlıdır. Çünkü güçlü olmak erkeğe özgü bir durumu işaret eder. Sağlıklı olmak da öyledir, erkeğe göre bir durumdur. Bu sebeple, sağlık konusunda kadına yönelik yapılacak öneriler daha çok ilgi çekmekte ve kabul

görmektedir. İnsan sağlığı ile ilgili araştırmalarda kadınların, sağlıkla ilgili konulardan erkeklere göre daha fazla etkilendiği ve bunun sonucunda da bu haberlerdeki önerileri hayatlarına geçirdikleri sonucuna varılmıştır (Işınbark, 1992: 132).

Sonuç olarak, kapitalist ideoloji paralelinde desteklenen tüketim kültürü, medya aracılığı ile sağlığı da piyasa ekonomisinin hizmetine sunmuştur. Neoliberal politikaların etkisi ile sağlık alanı da eğitim gibi devletin sorumluluğu olmaktan çıkarılmakta ve piyasa mekanizmalarına tabii bırakılmaktadır. Medya aracılığıyla bir beden politikası oluşturulmuştur. Beden nesneleştirilir. Daha çok tüketime uygun hale getirilmeye çalışılır. Bunun için de bireye yüklenen bazı sorumluluklar ve roller vardır. Kadın, diğer tüm alanlarda sorunsallaştığı gibi bu alanda da üzerinden politikalar yürütülen bir zeminde hedef kitle olarak belirlenir. Tüketim kültürü, sağlığı bireyselleştirir. Oysa bireyin sağlık sorunlarının ortaya çıkmasında ekonomik ve sosyal politikaların etkisi söz konusudur. Ancak, kapitalist sağlık anlayışında birey bütün bu sosyal bağlamdan bağımsız olarak kendi sağlığından kendisi sorumludur. Örneğin, marketlerin sağlıksız gıda ürünleri ile doldurulduğu bir ortamda bireylere sağlıklı beslenmelerini salık vermek yeterli bir çözüm değildir. Bireylerin sağlıklı seçimler yapması önemli olmakla birlikte, bu tercihlerini gerçekleştirdikleri sosyal, kültürel, politik, ekonomik ve fiziki ortam da önemlidir.

2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada gazetelerdeki sağlık haberlerinin içeriği incelenmektedir. Dolayısıyla bu araştırma, doküman incelemesinin yapıldığı nitel türde bir çalışmadır. Araştırma tarama modelinde desenlenmiştir. Örnekleme girecek gazetelerin belirlenmesinde amaçlı örnekleme tekniklerinden, ölçüt örnekleme tekniğinden yararlanılmıştır. 1 Ocak 2011 ile 31 Aralık 2011 tarihleri arasında Türkiye'nin en yüksek tirajlı ilk dört gazetesi olan Sabah, Zaman, Posta ve Hürriyet gazetelerinin hafta sonu baskıları araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Bu gazetelere elektronik ortamda ulaşılmıştır. Bu dört gazetenin seçiminde www.medyatava.com internet sitesinin her hafta yayımladığı tiraj sayılarından yararlanılmıştır. Söz konusu dört gazetenin toplam tirajı, Türkiye'de bir yıl içerisinde satılan tüm gazetelerin yarısını temsil etmektedir. Tablo 1'de 2011 yılında çıkan sağlık haberlerinin incelenen gazetelere göre dağılımı ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Tablo 1. 2011 Yılında Gazetelerde Yer Alan Sağlık Haberlerinin Dağılımı

Haberin Tarihi (2011)	Gazeteler				Toplam
	Zaman	Sabah	Hürriyet	Posta	
Ocak	16	14	14	6	50
Şubat	10	13	12	8	44
Mart	11	10	10	11	42
Nisan	12	9	9	9	39
Mayıs	12	9	9	7	37
Haziran	13	25	6	7	51
Temmuz	19	9	7	7	42
Ağustos	15	12	7	7	41
Eylül	20	7	7	3	37
Ekim	17	11	8	7	43
Kasım	16	14	9	13	52
Aralık	12	15	7	6	40
Toplam	173	148	106	91	518

Araştırmada zaman olarak bir yıllık bir dönemin ele alınmasının amacı, yıl içerisindeki gerek mevsimsel, gerekse diğer nedenlerden dolayı ortaya çıkabilecek farklılıkların doğurabileceği yanlılığı önlemektir. Demir (2010: 249) araştırmasında, hafta sonunda gazetelerde sağlık haberlerinin oranının arttığını ve insanların sağlık haberlerini daha çok okuduğunu göstermiştir. Bu nedenle incelenen haberler hafta sonu gazetelerinden seçilmiştir. Araştırmada, dört gazeteden yola çıkılarak, 105 gün içerisinde bu gazetelerde ve eklerinde toplam 518 sağlık haberi tespit edilmiş ve bu haberlerin tamamının içeriği analiz edilmiştir.

Elde edilen veriler, içerik analizi tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. Haberlerin analizinde ilk aşamada 518 haberin ne kadarının kadına seslendiği tespit edilmiştir. Bu amaçla haberlerin başlıkları incelenerek haberin başlığında “Kadınların farkında olmadığı düşmanı”, “Kadının derdi başından aşkın” gibi ifadeler kadın okuyucuyu hedefleyen haberler olarak kodlanmıştır. Analizin ikinci aşamasında, kadına sağlıkları ile ilgili verilen mesajlar “tüketime özendirme”, “yaşamın tıbbileştirilmesi” ve “bireyselleştirilen sağlık” ana temaları altında kodlanmıştır. Analizin üçüncü aşamasında, bu ana temaların toplum tarafından kadına atfedilen rollerle bağlantısı ortaya konmuştur. Tüketim

özendirme teması içinde ise haberlerde tanıtımı yapılan bir ürünün varlığına bakılmıştır. Tanıtımı yapılan, olumlu yönleri sunulan ürünler var ise bunların neler olduğu sorgulanmıştır. Yaşamın tıbbileştirilmesi temasının sorgulanmasında, beslenme (diyet listeleri), hamilelik, menopoz, güzellik, cilt bakımı gibi konuların sunumu incelenmiştir. Bireyselleştirilen sağlık teması için, haberde sağlık sorunun nedeni ve çözümü olarak, bireyin davranışına mı yoksa politikalara mı vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Son olarak bu haberler içinde sağlıklı olmak için bireye atfedilen roller saptanmıştır.

Kodlamanın güvenilirliğini sağlayabilmek için, araştırmacılar dışındaki bir uzmandan destek alınmıştır. Araştırmacılar ve uzman ayrı ayrı gazete haberlerini belirlenen bu temalardan hangisinin altında yer alacağını bağımsız şekilde kodlamışlardır. Daha sonra bu kodlamalar karşılaştırılmış, Miles ve Huberman'ın (1994 Güvenirlik = Görüş birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) x 100" formülü kullanılarak güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Buna göre, kodlamalar arasında % 86'lık bir tutarlılık görülmüştür.

3. Bulgular

3.1. Sağlık Haberlerinde Tüketimin Nesnesi Olarak Kadının Temsili

Analiz edilen 518 sağlık haberinde öncelikle haberin toplumsal cinsiyet bağlamında kime seslendiği sorgulanmıştır. Buna göre 518 haberin % 57.5'inde (298) sağlık mesajlarının hedefinin kadın okuyucular olduğu görülmüştür. Sadece erkek okuyucuyu hedefleyen haberlerin oranı ise % 1.2'dir. İncelemeye tabi tutulan 518 haberin içinde, sağlığı metalaştıran ve bireyleri tüketime özendirici ifadeler içeren 306 haber (% 59.1) bulunmuştur. Haberin hedeflediği cinsiyet ve tüketime özendiren ifadelerin ilişkisi incelendiğinde 306 haberin % 82'sinde (248), kadını tüketime özendiren ifadeler saptanmıştır. Bu haberlerin yalnızca % 1'i (4) erkeği hedeflemektedir. Cinsiyet ayrımı gözetmeden herkesi tüketime yönlendiren sağlık haberlerinin oranı ise %17'dir.

Kadını tüketime yönlendirici haberlerin % 42.7'sinde (106) beslenme vasıtasıyla kadının, bedeninin kontrolüne ve denetimine yönelik ifadelerin ana tema olarak yer aldığı saptanmıştır. Bu haberlerde sağlıklı beslenme adı altında, kadının "vücudundaki yağların atılması", "vücut ölçülerinde incelmeye", "fazlalıklardan kurtulma", "ideal vücut ölçüleri" gibi ifadeler kullanılmaktadır. Bu ifadeler yoluyla beden kontrolü ve denetimi hedeflenmeye çalışılırken aynı zamanda kadınlar bu ideal vücuda ulaşmak için bazı gıdaların ya da mucizevî ürünlerin tüketimine sevk etmektedir.

Burada mucizevî sebze ve meyvelerin tanıtımı ile bireyler, belirli ürünlerin tüketimine yönlendirilmeye çalışılmaktadır. "Vişne suyu mucizesi" (Sabah, 2 Temmuz 2001), "Çim suyuyla şifa bulun" (Sabah, 30 Temmuz 2011),

“Meyveler dinç tutuyor” (Sabah, 6 Ağustos 2011), “Afrika mangosu dünyayı salladı” (Posta, 24 Temmuz 2011) gibi ifadeler vasıtasıyla kadının belirli beslenme şekillerine ve belirli yiyeceklere yönlendirilmesi söz konusudur. Kadına hem kendi sağlığı hem de eşinin ve çocuklarının sağlığı için çeşitli hastalıklardan korunma yolu olarak bu meyve ve sebzelerin tüketilmesi önerilmektedir. Ayrıca bu haberlerde ideal anne, ev hanımı rolüne vurgu yapıldığı da gözlemlenmektedir. “Et yemeklerinde tuz ve baharatları en son ekleyin” (Zaman, 6 Kasım 2011) haberiyle baharatın besin değeri ile ilgili annelere yemek pişirme konusunda öğütler verilmekte; “En sağlıklı Ramazan tatlısı hangisi?” (Sabah, 30 Temmuz 2011) haberiyle sütün insan sağlığı üzerindeki olumlu etkisine vurgu yaparak ev hanımlarını sütlü tatlı yapmaya yönlendirmektedir.

Mucizevi gıdaların tüketiminin teşvik edilmesi, tüketim kültürüne hizmet eder. Ama daha da önemlisi bu gıdaların bir tedavi aracı gibi sunulması yaşamın tıbbileştirilmesine hizmet eder.

3.2. Sağlık Haberleri Aracılığı ile Kadının Yaşamının Tıbbileştirilmesi

Yaşamın tıbbileştirilmesinin sağlık haberlerinde görülen en açık şekli gıdalarda bulunan maddelerin bir tür ilaç olarak sunulmasıdır. Bunun en güzel örneği, mucizevi bitki olarak tanıtılan meyvelerin özellikleri ve yararlarından bahsedilerek reklamının yapılması ve piyasada bu bitkilerin altın çilek hapı”, “biber hapı gibi terimlerle ilaç ya da besin takviyesi olarak satışlarının yapılmasıdır. Söz konusu gıdaların tanıtımını yapan yazıların içeriğinde tıbbi terimler dikkat çekmektedir. Domatesteki likopen ya da havuçta, kayısıda bulunan betakaroten maddeleri gündelik hayatta yediğimiz bir gıdayı farklı bir şekilde tanımlamaktadır. Bu terimler vasıtasıyla, bir gıdanın tanıtımı yapılarak göze ya da dişe yararından bahsedilir. Böylelikle gözler ve cilt daha parlak, dişler daha beyaz olabilir gibi ifadelerle gıdalar tıbbi terimlerle gıda olmaktan çıkarılıp ilaç işlevi görebilecektir. Aynı zamanda bir takım uzman görüşleri verilirken, uzmanların da bu konuda tanıtımının yapıldığı dikkat çekmektedir: “Tanınmış beslenme uzmanı Selahattin Dönmez, sağlıklı beslenmeyle ilgili önemli ipuçları verdi” (Sabah, 6 Eylül 2011). Beslenme gibi doğal bir insan ihtiyacı, mucize gıdalar aracılığı ile sorunsallaştırılmaktadır. Benzer bir durum yaşlanmada da kendini göstermektedir. Bu noktada dikkat çeken şey, yine bitkisel desteklerle insan hayatının normal bir döngüsü olan yaşlanmanın geciktirilmeye çalışılmasıdır.

Güzellik ve yaşlanma karşıtı uyarıları içeren sağlık haberleri % 20.6'lık oranla ikinci sırada, beslenme ve diyetten sonra gelmektedir. Yaşlanma karşıtı öneriler içeren sağlık haberlerinin içinde hem beden kontrolüne, hem de tüketime yönlendiren ifadeler görülmüştür. Bu anlamda, “Yaşlılık bir gerileme

dönemi değildir” (Zaman, 1 Ekim 2011), “aktif yaşlanın” (Sabah, 12 Haziran 2011), “24 saatlik anti-aging planı” (Posta, 4 Eylül 2011) gibi haber başlıkları dikkat çekicidir.

Ruhsal problemlere yer veren sağlık haberleri üçüncü sırada yer almaktadır. 248 sağlık haberinin % 15.7’sinde ruhsal sorunlara değinilmektedir. Bu haberlerde özellikle, ruh sağlığı ile ilgili uzman psikologların, doktorların tanıtımı yapılmıştır. Ruh sağlığını konu alan sağlık haberlerinde, gazetenin sürekli görüşlerine yer verdiği uzmanlardan ziyade, konuk uzmanların görüşleri bulunmaktadır. Söz konusu uzmanların konu ile ilgili yorumlarıyla birlikte çalıştığı kurumun ismi de haberde yansıtılmaktadır. Özellikle özel sağlık kurumlarının doktorları ile yapılan söyleşiler dikkat çekicidir, çünkü burada bir tür reklam söz konudur. Özel klinikler, 248 haberin % 4.8’inde (12), ünlü doktorlar ise 248 haberin % 9.7’inde (24) temsil edilmektedir. Bu tür tüketime özendirici ifadelerde doktorun ve çalışan kurumun ismi üzerinden bir şekilde kuruma veya doktora yönlendirme söz konusudur. Söz konusu doktorun çıkardığı kitap ismi “Hekimsizsiniz isimli kitabıyla adından söz ettiren Dr. Ayşe Sarı” (Posta, 14 Ağustos 2011); ya da yayın yaptığı programın kanal, gün ve saatinin sağlık haberi içerisinde belirtilmesi buna örnek olarak gösterilebilir.

Kronik hastalıklar sağlık haberlerinde en çok bahsi geçen konular içinde dördüncü sırada yer almaktadır. 248 haberin % 12.1’inde kronik hastalıklardan ve bu hastalıklarla alakalı olarak ortaya çıkan yeni tedavi yöntemlerinden bahsedilmektedir. Bu haberlerde, sürekli mucize adımların atıldığı ve yeni çarelerin bulunmaya çalışıldığı haberleri yer almaktadır. Ayrıca yine tıbbi ifadeler kullanılarak da yaşamın tıbbileştirildiği noktasında bir takım ifadeler özellikle kronik hastalıklar kısmında dikkat çekmektedir: “Selenyum kanser riskini nasıl azaltır” (Posta, 7 Ağustos 2011), “Kanserli hücelere turuncu kalkanı” (Sabah, 26 Kasım 2011). Tanıtılan ürünlerin içeriği incelendiğinde, mucize özellikleri ön plana çıkarılan gıdalar 248 haberin % 45.6’sı (113) ile birinci sırada yer almaktadır. Burada bireylere sunulan yaşam tarzları, ağırlıklı olarak beslenmeye dayandırılmıştır. Bireyin beslenmesine dikkat etmesi ile çoğu hastalığı engelleyebileceği ya da tedavi edilebileceği söylemleri dikkat çekicidir.

Tanıtılan ürünler içinde, cilt bakım ürünleri ve yaşlanma karşıtı uygulamalar ise 248 haberin % 15.7’inde bulunmaktadır. Cilt bakım ürünleri, aşağıdaki örnekte de görüldüğü gibi denetim altına alınmaya çalışılan bedene hitap etmektedir: “Fresh&Soft Ter Emici Yapraklar, kol altı ve kıyafet arasında yumuşak bir bariyer oluşturarak taze ve temiz bir gün geçirmeyi sağlıyor” (Sabah, 4 Eylül 2011).

Yukarıdaki bulguların gösterdiği gibi sağlık haberlerinde yaşamın tıbbileştirilmesi ile kadın bedeninin kontrolü ele eledir. Bu noktadan hareketle

kadına toplum ve medya tarafından biçilen rolleri detaylı bir analize tabi tutmak gerekmektedir.

3.3. Sağlık Haberlerinde Yaşamın Tıbbileştirilmesinde Kadına Atfedilen Roller

Sağlık haberleri kadına atfedilen roller üzerinden incelendiğinde, haberlerin iki ideal kadın tipini vurguladığı görülmüştür. Bu tiplerden ilki; ideal vücuda sahip kadındır. Diğeri ise anne ve eş rolü ile çocuklarından ve eşinden sorumlu olan kadındır. İdeal kadın bedenine sahip kadın imajı ile, beden kontrolü ve beden denetimi bulunan ifadelerin seçiminde bireyin dış görünüşüne müdahalede bulunulmak istenen ifadelerin varlığı incelenmiştir. Haberler, diyet yapmak, egzersiz yapmak, zayıflamak, fazla kilolardan kurtulmak, pürüzsüz cilt, gençleşme, güzellik, saç, tırnak bakımı ve estetik operasyonlar gibi ifadeleri içermesi bakımından bir taraftan bedeni kontrol altına alması, yaşamın tıbbileştirilmesi diğer taraftan da tüketime teşvik etmesi açısından değerlendirilmiştir. İdeal anne ve eş imajına yönelik haberlerin seçiminde ise, ev içerisindeki diğer bireylerden sorumlu olan kadına seslenen haberler ele alınmıştır. Bu anlamda, yemek tarifleri, çocuk bakımı, eş ile ilişkiye dair mesajlar veren ve doğrudan kadını hedef alan haberler ele alınmıştır.

Kadını tüketime yönlendiren 248 haberin % 52'sinde (129) kadınların ev içerisindeki sorumluluklarına, ideal anne ve ideal eş rolüne vurgu yapıldığı saptanmıştır. Haberlerde kadınlara güzel, bakımlı ve ideal bir bedene sahip olma rolünün verildiği ifadeler ise % 48 oranındadır. Kendine bakan, güzel, bakımlı ideal kadının nasıl tarif edildiği sağlık haberlerinin içeriğinden yola çıkarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Haberler incelendiğinde, saçına maske yapan, yaza girmeden selülitlerinden arınan, beyaz dişlere sahip olan ve tırnak bakımını ihmal etmeyen ve kendi fiziki özelliklerinin farkında olan ayrıca olması gereken beden ölçülerine ulaşmak adına çabalayan kadın tipi söz konusudur. Haberlerin kadına atfettiği bu rol, ideal anne ve eş rolünden sıyrılmış, kendi bedenine odaklanan kadın görüntüsü çizer. Burada medyanın istediği kadın tipi hem ailesinden sorumlu, sağlık ve temizlik konularında uygun davranışlarda bulunan ideal anne ve eş hem de ideal bedene ulaşmaya çalışan kadındır. Artık günümüzde sadece geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında iyi anne ve eş olmak yeterli değildir, bunun yanında kadından ideal ve sağlıklı bedene ulaşması istenmektedir. Sağlık böylece doğuştan getirilen bir veri olmaktan çıkıp bireyin kişisel çabaları ve tüketimle ulaşılabilecek bir konuma indirgenmektedir.

Kadının ideal anne, eş ve ideal beden indirgenmesinin yanı sıra, menopoz, hamilelik, yaşlılık gibi normal yaşam döngüleri de medya tarafından sorunsallaştırılmaktadır. Sağlık haberlerinde, bu konuların ele alınış şekli aslında hastalıkla tanımlanmayan bir süreci, hastalık başlığı altında ele almak

ve müdahale edilmesi gerektiğini telkin etmektir. Menopoz ve adet öncesi sendromu (haberlerin % 3,6'ünde), hamilelik (haberlerin % 5,2'sinde) gibi normal süreçler, tıp doktorlarından ya da çeşitli gıda takviyelerinden destek alınması gereken bir dönem haline getirilmiştir. Menopoz ve hamilelik gibi konularda da tedavi şekli olarak beslenmeye başvurulduğu görülmektedir. Örneğin, "Menopozda bitkisel destek" (Sabah, 9 Ocak 2011) isimli haberde olduğu gibi menopoz, hamilelik, ya da yaşlanmaya karşı bitkisel destekler önerilmektedir. Özetle, yaşamın tıbbileştirilmesinin ve sağlığını bireyselleştirilmesinin kadının bedeni üzerinden nasıl gerçekleştirildiği açıkça gözlemlenebilir.

3.4. Sağlık Haberlerinde Bireyselleştirilen Sağlık

Sağlık haberlerinin tüketim kültürü ve yaşamın tıbbileştirilmesi kavramı ile ilgisi bağlamında ele alınan bireyselleştirme konusundaki bulgularımız son derece dikkat çekicidir. Analiz edilen 518 haberin % 99'unda sağlığın sorumluluğunun bireye yüklendiği belirlenmiştir. Bu haberlerin yalnızca % 1'inde politikalar bağlamında yapılabilecekler üzerinde durulmuştur.

Bireyselleştirme, haberlerin içeriğinde sunulan sağlıklı olma sorumluluğunun kime yüklendiğini de gösterir. Sağlıklı olmak, sağlık haberlerinde kişinin "kendi kendisinin doktoru olması" fikri ile eş değer bir şekilde bireye sunulmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, kişinin önlem almadığı her durumun sonuçlarından kendisi sorumludur. "Böbrek kanserinin tetikçisi fast food" (Zaman, 12 Kasım 2011), "Gizli şekeri bul, diyabetin yolunu kes" (Zaman, 4 Ocak 2011), "Kolesterol ilaçları, cinselliği azaltıyor" (Sabah, 11 Aralık 2011) gibi haberler, bireyi önlem almaya ve hastalıklardan korunmaya yönlendiren mesajlara örnek olarak gösterilebilir. Burada kişi, kendi kendisinin doktoru olarak hastalıklara neden olacak ne varsa ondan kaçınmalıdır. Tüm bu haberlerde dikkat çeken nokta hastalıkların toplumsal kökenine inilmeden bireysel anlamda yapılması gerekenlerin listesinin bireye sunulmasıdır. Konuya ilişkin hükümet politikalarına vurgu yapan az sayıdaki haberlere örnek gösterebileceğimiz bir haber ise, "Köşkten diyabeti durduralım projesi" (Zaman, 20 Ağustos 2011), başlığı altında şeker hastalığına neden olan sorunların politikalar bağlamında ele alınması için yapılabilecekleri sıralamıştır. Gazetelerde yer alan sağlık haberlerinde sağlık sorunlarının yalnızca bireysel bir sorunmuş gibi ele alınması dikkat çekicidir. Bu şekilde sağlığın bireyselleştirilmesine ve hastalıklardan bireyin sorumlu tutulmasını meşrulaştırılmasının yolu açılmaktadır. Böylece, 1980'lerden bu yana tüm dünyada politik ikilimi belirleyen neoliberal politikaların etkisi medya aracılığı ile pekiştirilmektedir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Medyanın sağlık sorunlarını ele alış biçimi incelendiğinde, gazetelerin sağlık haberlerinin önemli bir yüzdesinin kadınlara yönelik mesajlar içerdiği görülmüştür. Haberler tüketime özendirme, yaşamın tıbbileştirilmesi ve bireyselleşen sağlık, temaları altında değerlendirildiğinde sağlık haberlerinde, ideal anne, eş ve ideal vücuda sahip kadın imajlarına destek verildiği görülmüştür.

Gazetelerdeki sağlık haberlerinin, bu iki tür kadının sosyal alanda inşasına ve tüketim kültürüne bağımlı hale gelmesine hizmet ettiği görülmektedir. Bu süreçte sağlık bireysel bir sorun düzeyine indirgenerek kadın, hem kendisinin hem de sağlığından “sorumlu” olduğu aile bireylerinin hastalıklarından kendisinin sorumlu olduğu konusunda ikna edilir. İncelenen dört gazetede (Posta, Sabah, Zaman, Hürriyet), sağlık haberlerinin verdiği mesajlarda sağlık problemlerinin nedeni ve çözümü olarak sosyal, ekonomik ve politik faktörlerden ziyade bireysel faktörlere vurgu yapıldığı görülmüştür. Bu bulgu, daha önce yapılan çalışmaları destekler niteliktedir (Guttman ve Ressler, 2001: 132; Gür, 2010: 313; Kim & Willis, 2007; Sezgin, 2011b: 74). Navarro’ya göre (1976: 197), çağdaş kapitalist toplumlarda hastalıkların toplumsal ve çevresel nedenlerden değil, bireysel koşullardan ve sorunlardan kaynaklandığı düşüncesi hâkimdir. Bu ideolojik mekanizmanın başka bir özelliği de, hastalığın gerekli politikalar ve sosyal düzenlemelerle önlenmesi yerine, tedavi hizmetlerine odaklanmasıdır. Bu nedenle sağlık haberlerinde, sorunun kökenine inilmeden hastalıklardan kişiler sorumlu tutulmakta bir başka deyişle *kurban suçlanmaktadır*.

Sağlıklı olma, sorumluluğunun bireye yüklenmesi yolu ile bireyselleştirilmektedir. Sağlıklı yaşam tarzı önerileriyle bireyselleştirilen sağlık mesajları aynı zamanda tüketim kültürüne hizmet eder. Bu mesajlarla, kadına kendisi ve ailesinin sağlığını korumak için yapması gerekenler anlatılır. Bunun yanında, ideal bir kadın tipi çizilerek kadınlardan bu hedefe ulaşması istenir. Kültürel anlamda bir değişimi simgeleyen bu durum, sürekli değişen, teşhisler ve buluşlarla tüketim kültürünün gelip geçici ve uçucu etkisini bireye sunmaktadır.

Tüketimin bir aracı haline getirilen sağlık sektörü, yeni hastalıklar yaratarak bireyleri tüketime yönlentmektedir. Günlük hayatın bir parçası olan sıradan rahatsızlıklar, kabul edilemez durumlara dönüştürülerek tıbbi müdahaleye gereksinim duyulacak şekilde tanımlanmaktadır. Sağlık sorunlarının bireyselleştirilmesi sonucu hastalıkla mücadele bireysel düzeyde gerçekleşmektedir. Birey, sağlıksız olduğunun teşhisini kendi koymakta ve belirli tıbbi müdahalelerin sunulduğu medya aracılığıyla kendi çaresini kendi aramaya başlayabilmektedir. (1995: 38) Birey, yaşlanmayı geciktirmeli, menopoz için

takviye vitaminler almalıdır. Bu süreç, İlich'in (1995: 38) vurguladığı yaşamın tıbbileştirilmesi kavramı ile ilintilidir. Patolojik hale getirilen, doğal süreçle baş etme sorumluluğu bireye yüklenir. Sağlığın bireyselleşmesi, bireyin tüketime yönlendirilmesi ile paralel gider. Bu kadına verilen rollerle de bağlantılıdır. Çünkü sunulan kadın imgesi, sürekli genç kalan ya da ideal bir annedir. Bu ideale ulaşmak için de belirli tüketim davranışları gereklidir.

Sağlık haberlerinde yaşamın tıbbileştirilmesi ile paralel bir şekilde bir taraftan yeni hastalıklar yaratılırken, diğer taraftan da bu hastalıklardan korunmak için mucize gıdalar ve tedavi yolları önerilmektedir. Sağlığın yeniden tanımlanması için, bu mucizelerle hesaplaşmak gerekmektedir. Mucize doktorlar, tedaviler ve ameliyatlar yoluyla bireyler insan hayatının doğal bir parçası olan ölüm ve yaşlanmayı yok etmeye koşullanmaktadır (Elbek, 2012: 217). Bu koşullanmanın altında gizlenen asıl amaç ise, sağlıklı yaşam tarzı önerileri aracılığı ile tüketime ve kârlılığın artırılmasıdır. Burada temel aktörlerin, sağlık söylemi ile bedenlerin denetimini sağlamaya çalışan "sağlıklı yaşam endüstrisi" ve medya olduğu iddia edilebilir. Bu şekilde, günümüzde devletin sağlığın sorumluluğunu bireye ve piyasanın insafına bırakan politikalarını görünmez kılan, tıbbi sosyal kontrolün yaşam tarzı önerileri olmuştur.

Küresel neoliberal politikaların etkisi ile sağlık ve eğitim gibi hizmetler özel sektöre devredilmektedir. Bu gelişmelere paralel olarak sağlık haberlerinin de sağlık sorumluluğunu sosyoekonomik ve politik koşullar yerine, bireyin sorumluluğu etrafında çerçevelemesi şaşırtıcı değildir. Bu şekilde, medya aracılığı ile egemen ideolojinin yeniden üretildiği ve meşrulaştırdığı söylenebilir. Araştırmamızda sağlık haberlerinin %99'nun sağlığı bireyin sorumluluğu olarak çerçevelediği ve haberlerde tüketimi özendiren mesajların bulunduğu görülmüştür. Bauman (2005: 178) "bireyselleşmenin", insan kimliğinin bir "veri"den "görev"e dönüştürülmesinden, aktörlere bu yeni görevi yerine getirmenin ve bunun yaratacağı sonuçların sorumluluğunun verilmesinden ibaret olduğunu ifade eder. Tüketim kültürünün içerisinde pek çok araç ve imgeyle, örneğin sağlıklı beden ile birlikte sağlık sürecin parçası haline gelmiştir. Doğrudan bedenle ilgili olan yaşam tarzları, sağlıklı bedenler, her yaşta genç olma, bir yaşam tarzının sürdürücüsü olabilme, toplumsal gruba ait olabilmenin yolları olarak medya tarafından bireylere sunulur. Bu şekilde, insan bedeni tüketime nesnesi olarak inşa edilerek kontrol altına alınır. Sağlıklı bedene sahip olmak bireyin yegâne sorumluluğudur, bunu ne derece başarabildiği, medyada tanımlanan "sağlıklı bedene" ne kadar sahip olduğuyla alakalıdır. Sağlıklı beden inşasının sorumluluğunun bireye verilmesi, aynı zamanda hastalık ve tedavi tanımı ve yöntemlerine ilişkin bir değişimi de beraberinde getirmiştir. "Sağlıklı yaşam endüstrisi" rekabete dayalı serbest piyasa ekonomisi koşullarında, sağlıklı beden inşası için gerekli hizmet ve tedavi yöntemlerini üretmekte ve medya aracılığı ile görünür kılmaktadır

(İşleyen, 2012). Araştırmada incelenen sağlık haberleri içerisinde, sık sık doktora ve çalıştığı hastaneye vurgu yapılarak okuyucuya hizmetin nereden alınacağı söylenmektedir. Illich (1995: 135) tıbbın ilerleme olarak sunulan bu hizmetlerinin, aslında aşırı endüstrileşmiş modern toplumun yarattığı sağlık sorunlarının üzerini örtmek için kullanıldığını iddia etmiştir. Tüketimin bireyselleşmesine paralel olarak sağlıkta bireyselleştirilmiştir, hastalığın kaynağı bütün sosyal, kültürel, politik ve çevresel etkilerden uzaklaştırılarak kişinin sağlıklı bedeni gerçekleştirememesine bağlanmıştır. Bir başka deyişle burada hastayı (kurbanı) suçlama yoluna gidilmesi söz konusudur.

Sonuç olarak, gazete haberlerinin, kadın bedenini kontrol etmeye hizmet ettiği ve kapitalist ideolojinin tüketim kültürünü yeniden üreterek sağlık sorunlarını bireyselleştirdiği söylenebilir. Sağlık sorunlarının çözümünde, bireysel düzeyde sorunu ele almak tek başına yeterli değildir. Aynı zamanda soruna neden olan sosyal, kültürel, ekonomik ve politik nedenler ele alınmalıdır. Ayrıca, medya toplumun genelini ilgilendiren sağlık sorunlarını ele alırken, insanlarda bedenine dair (özellikle kadınlarda) gereksiz hastalık korkuları ve olumsuz beden algıları yaratmamalıdır. Sağlık haberlerinde bulunan bireyi tüketime yönlendirici ifadelerin yerine, sağlık sorunlarının çözümüne yönelik bütüncül çözümler ortaya konulmalıdır. Bunun yanında, sağlık haberleri, okuyucuyu bilinçlendirmeli, sağlıklarını koruma ve geliştirme yönünde kendi bireysel çabalarının yanında mevcuttaki sosyal politikaların önemine de vurgu yapmalıdır. Wikler (2002: 55) sağlık politikalarının belirlenmesinde, davranışsal risk faktörlerine yapılan vurgunun artmasının özellikle gelişmekte olan ülkelerin sınırlı kaynaklarının etkisiz bir biçimde yanlış kullanımına neden olduğunu vurgulamaktadır. Bu çerçevede, sağlık politikalarının, sağlık hizmetlerinin piyasalaştırılması ve sağlık endüstrisinin güçlenmesi doğrultusunda değil, kamunun yararını gözeterek adımlar atması da önemlidir. Etkili bir sağlık politikasının geliştirilebilmesi için bireylerin davranışından kaynaklanan risk faktörlerinin yanında, içinde yaşadıkları sosyal, kültürel, ekonomik ve politik çevrede göz önünde bulundurulmalıdır. Sonuç olarak, sağlık haberleri kapitalist tüketim ideolojisine hizmet etmek yerine bütüncül bir sağlık anlayışının nasıl olması gerektiğine odaklanmalıdır.

Kaynaklar

- ADORNO, T. W., 1998, *Minima Moralia* (çev: Orhan Koçak, Ahmet Doğukan), Metis Yayınları: İstanbul
- BAUDRILLARD, J., 1995, "Bir Tüketim Kuramı Üzerine" *Cogito Dünya Büyük Bir Mağaza*,(5): 89-103.

- BAUMAN, Z., 1998, "Postmodern Adventures of Life and Death.", Schambler, Graham ve Higgs, Paul (eds.), *Modernity, Medicine and Health* (London: University College): 216-231.
- BAUMAN, Z., 2005, *Bireyselleşmiş Toplum*, (çev:Yavuz Alogan), Ayrıntı Yayınları: İstanbul
- BİRSEN, Ö. ve ÖZTÜRK, Şule, Y., 2011, "Tüketim Kültürü Çerçevesinden Sağlık Haberleri", *Akademik Bakış Dergisi*, (26):1-21.
- BOCOCK, R., 1997, *Tüketim*, (çev: İrem Kutluk), Dost Kitabevi: Ankara
- BUNTON, R. and BURROW, R., 1995, "The Sociology of Health Promotion: Critical Analyses of Consumption, Lifestyle, and Risk" Nettleton, Sarah and Burrows, Roger (Eds.) Routledge: New York
- BYERLY, C. M. and ROSS, K., 2006, *Women & Media: A Critical Introduction*, (Oxford: Blackwell Publishing).
- CLARKE, J. N., 2004, "A Comparison of Breast, Testicular and Prostate Cancer in Mass Print Media (1996–2001)", *Social Science & Medicine*, 59 (3): 541–551.
- CONEY, S.,1994, *The Menopause Industry: How the Medical Establishment Exploits Women*, Hunter House: California
- CONRAD, P., 1992, "Medicalization of Social Control", *Annual Review of Sociology*, (18): 209-232.
- CONRAD, P., 2007, *The Medicalization of Society: On the Transformation of Human Conditions into Treatable Disorders*, Johns Hopkins University Press: Baltimore:
- DEMİR, M., 2010, *Sağlık Haberleri ve Medya Gerçeği*, Nobel Yayın Dağıtım: Ankara
- DUNİNG, A., 1997, *Ne Kadarı Yeterli? Tüketim Toplumu ve Dünyanın Geleceği* (çev: Sema Çağlayan), TEMA Vakfı Yayınları: İstanbul
- ELBEK, O., 2012, "Hastalık ve Sağlık", Aslanoğlu, İlknur (der.), *Tıp Bu Değil*, 190-221, İthaki: İstanbul
- EROL, M., 2011, "Neoliberalizmin İkinci Baharı: Türkiye'de Menopozun Toplumsal İnşası" Özbay Cenk, Terzioğlu Ayşecan ve Yasin, Yeşim (der.) *Neoliberalizm ve Mahremiyet Türkiye'de Beden, Sağlık ve Cinsellik* 133-147., Metis Kitap: İstanbul
- FOUCAULT, M., 1992, *Hapishanenin Doğuşu* (çev: Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi Yayınları: Ankara
- GAMBETTI, Z., 2008, "Foucault'da Disiplin Toplumu - Güvenlik Toplumu Ayrımı", *Mesele Kitap Dergisi* (20): 43-46.

- GUTTMAN, N. and RESSLER, W., 2001, "On Being Responsible: Ethical Issues in Appeals to Personal Responsibility in Health Campaigns", *Journal of Health Communication* 6(2):117–136.
- GÜR, G., 2010, "Dezenformasyona Uğratılan Bir Sosyal Hak Olarak Sağlık", <http://www.sosyalhaklar.net/2010/bildiri/gur.pdf> (Erişim Tarihi: 26.09.2012).
- HORKHEIMER, M., and ADORNO, T. W., 1996, *Aydınlanmanın Diyalektiği II*, (çev.: Oğuz Özügül), Kabcacı: İstanbul
- ILLICH, I., 1995, *Sağlığın Gaspi*, (çev: Süha Sertabiboğlu), Ayrıntı Yayınları: İstanbul
- İŞINBARK, A., 1992, *Televizyon Yayınlarının Kadınların Genel Davranışları ve Siyasi Tercihleri Üzerine Etkileri (İstanbul ilinde bir alan araştırması)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- IYENGAR, S., 1991, *Is Anyone Responsible?: How Television Frames Political Issues*, University of Chicago Press: Chicago
- İŞLEYEN, Ö., 2012, "Sağlıklı Yaşam Tarzları Endüstrisi", <http://muhafelet.org/yazi-saglikli-yasam-tarzleri-endustrisi-31-1120.aspx> (Erişim tarihi: 20.09.2012).
- KAYA, Ş. Ş., 2011, "Televizyonda Kadın, Sağlık Ve Hastalık", Kütahya: *Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (2):117-150.
- KIM, S.-H. ve WILLIS, L. A., 2007, "Talking about Obesity: News Framing of Who is Responsible for Causing and Fixing the Problem", *Journal of Health Communication*, (12): 359–376.
- KIM, S.-H., SCHEUFELE, D., and SHANAHAN, J., 2002, "Thank about It This Way: Attribute Agenda Setting Function of the Press and the Public's Evaluation of a Local Issue", *Journalism and Mass Communication Quarterly*, (79):1–25.
- KLINE, K. N., 2006, "A Decade of Research on Health Content in the Media: The Focus on Health Challenges and sociocultural context and Attendant Informational and Ideological Problems", *Journal of Health Communication*, (11):43-59.
- LAYNE, L., 2003, "Unhappy Endings: A Feminist Reappraisal of the Women's Health Movement from the Vantage of Pregnancy Loss", *Social Science & Medicine*, (56):1881-1891.
- LEBESCO, K., 2010, "Neoliberalism, Public Health, And The Moral Perils Of Fatness", *Critical Public Health*, 21(2):153-164.
- MARCUSE, H., 1990, *Tek Boyutlu İnsan* (çev: Aziz Yardımlı), İdea Yayınları: İstanbul
- MILES, M. B. and HUBERMAN, M. A., 1994, *Qualitative Data Analysis* (London: Sage Publications).
- MILLS, C. W., 1974, *İktidar Seçkinleri* (çev: Oskay Ünal), Bilgi Yayınevi: Ankara

- MOORE, S. E., 2010, "Is the Healthy Body Gendered? Toward a Feminist Critique of the New Paradigm of Health", *Body & Society*, 16(2):95-118.
- MOYNIHAN, R. ve CASSELS, A., 2006, *Satılık Hastalıklar*, (çev: Gökçesu Tamer ve Evren Yıldırım), Hayy Kitap: İstanbul
- NAVARRO V., 1976, *Medicine Under Capitalism*, Neale Watson Academic Publications: New York
- RITZER, G., 2000, *Toplumun McDonaldlaştırılması Çağdaş Toplum Yaşamının Değişen Karakteri Üzerine bir İnceleme* (çev: Şen Süer Kaya), Ayrıntı Yayınları: İstanbul
- SEZGİN, D., 2011a, *Tıbbileştirilen Yaşam, Bireyselleştirilen Sağlık*, Ayrıntı Yayınları: İstanbul
- SEZGİN, D., 2011b, "Yaşam Tarzı Önerileri Bağlamında Sağlık Haberlerinin Analizi", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2):52-78.
- SWINGEWOOD, A., 1996, *Kitle Kültürü Efsanesi* (çev: Aykut Kansu), Bilim ve Sanat Yayınları: Ankara
- WALLACK, L., 1990, "Mass Media and Health Promotion: Promise, Problem and Challenge." Atkin, Charles K. ve Wallack Lawrence M. (Eds.), *Mass Communication and Public Health Complexities and Conflict*: 41-51. Sage Publications: London
- WEST, D., 1998, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş* (çev: Ahmet Cevizci). Paradigma Yayıncılık: İstanbul
- WIKLER, D., 2002, "Personal and Social Responsibility for Health". *Ethics & International Affairs* (16):47-55.